

DIŞ VE İÇ SİYASET DİNAMİKLERİ AÇISINDAN SUUDİ ARABİSTAN'DA DEĞİŞİM SÜRECİ: MUHAMMED BİN SELMAN DÖNEMİ REFORMLARI

Mehmet Alkış

Dicle Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Diyarbakır
mmehmet.alkis@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6521-0701>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 16/12/2024, Accepted / Kabul Tarihi: 26/03/2025

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1602320>

Dış ve İç Siyaset Dinamikleri Açısından Suudi Arabistan'da Değişim Süreci: Muhammed Bin Selman Dönemi Reformları

Öz

Bu çalışma Suudi Arabistan'da Muhammed bin Selman dönemi reformlarını dış ve iç siyaset dinamikleri açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Orta Doğu'da Arap Baharı'nın tetiklemiş olduğu değişimler bölgedeki mevcut bazı rejimleri meşruiyet ve otoriteleri bakımından zorlamıştır. Bu nedenle söz konusu rejimlerin başında gelen Suudi Arabistan da Muhammed bin Selman liderliği ile ülkede bir dönüşüm sürecine girmiştir. Dini ulemanın etkisini sınırlandırma, petrole bağımlı ekonomiyi dönüştürme ve toplumsal-kültürel reformlar şeklinde yenilikler uygulamaya konulmuştur. Ülkede dini ulemanın nüfuzu azaltılarak ılımlı bir din anlayışına sahip olduğu izlenimi verme çabası içerisine girilmiştir. Suudi Arabistan ekonomik açıdan Vizyon 2030 planı ile petrole olan bağımlılığını azaltmaya ve teknoloji/altyapı projeleri ile yabancı yatırımcıları çekmeye çalışmıştır. Kadınlar ve gençlerin toplumsal ve ekonomik açıdan güçlenmesi hedeflenmiştir. Popüler kültür ve eğlence alanında etkinlikler ile değişimlerin olduğu imajı verilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte ülkeye olan aidiyetin güçlendirilmesi yoluyla devlet-toplum ilişkisi yeniden organize edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma Suudi Arabistan'da reformların nihai amacının meşruiyeti arttırma ve devlet otoritesini tahkim etme olduğuna dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Muhammed bin Selman, Vizyon 2030, Orta Doğu, Dönüşümcü Liderlik

The Process of Change in Saudi Arabia in Terms of Foreign And Domestic Political Dynamics: Reforms in Muhammad Bin Salman Era

Abstract

This study aims to analyze the reforms of the Muhammad bin Salman era in Saudi Arabia in terms of foreign and domestic political dynamics. Arab Spring has expelled some existing regimes in the Middle East to undergo changes in terms of their legitimacy and authority. Therefore, Saudi Arabia has also entered a process of transformation and reform under Muhammad bin Salman's leadership. The reforms include limiting the influence of religious ulema, transforming the oil-dependent economy and implementing social and cultural reforms. There have been efforts to convey the impression of a moderate understanding of religion by reducing the influence of religious ulema. Economically, the Vision 2030 plan seeks to reduce dependence on oil and attract foreign investors with technology and infrastructure projects. Also, it is aimed empowerment of women and youth. To create impression of change, popular culture and entertainment activities have been used as a part of reform policy. Moreover, the reforms have purpose of strengthening the sense of belonging to the country to reorganize state-society relations. This study highlights that the ultimate goal of reforms in Saudi Arabia is to increase legitimacy and consolidate state authority.

Keywords: Saudi Arabia, Muhammad bin Salman, Vision 2030, Middle East, Transformational Leadership

GİRİŞ

Bu çalışma Suudi Arabistan'da Arap Baharı sonrası dönemde Muhammed bin Selman reformlarının şekillendirdiği değişim sürecini ele almaktadır. Arap Baharı ve sonrası dönemde Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerin siyasal, toplumsal ve kültürel etkileri olmuştur. Bölgedeki bazı rejimlerin devrilmesi, mezhep/kimlik siyasetinin güçlenmesi, Suriye ve Yemen'de yaşanan iç savaşlar bölgedeki dinamikleri önemli ölçüde şekillendirmiştir. Yine bu dönemde İran'ın Orta Doğu'da mezhep siyaseti üzerinden etkinlik kurma çabası ve Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketinin ulus-ötesi aktivizmi Körfez monarşilerinin varlıklarına yönelik tehdit algısını etkilemiştir. Aynı dönemden itibaren enerji kaynaklarına bağlı olarak dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler petrol ve doğalgaz gelirlerine bağlı bu ülkelere yansımıştır. Bu nedenle petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar ve yenilenebilir-çevreci enerji kaynaklarına geçiş süreci petrol-doğalgaz bağımlısı bu ülkelerin ekonomik kaynaklarını çeşitlendirmeye götürmüştür.

Burada belirtilen bölgesel ve küresel etmenlerden etkilenen ülkelerden biri de Suudi Arabistan'dır. 2015 yılında Savunma Bakanı, 2017'de veliaht prens olarak atanan Muhammed bin Selman liderliğinde Suudi Arabistan dikkat çeken bir dönüşüm sürecine girmiştir. Toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda yaşanan değişimler ilgi çekmiştir. Bu bakımdan Muhammed bin Selman liderliğini “dönüşümcü liderlik” yaklaşımı etrafında almak gerekmektedir. Max Weber'in karizma kavramına dayanan “dönüşümcü liderlik” yaklaşımı liderin takipçilerinin ihtiyaçlarını veya taleplerini bildiğini ve bunu kullanmaya çalıştığını belirtir (Burns, 1978, 4). Dönüşümcü liderlik yaklaşımına farklı açılardan katkıda bulunan Bass ve Riggio (2006, 4), dönüşümcü liderin başkalarını amaçlanan ve düşünülen daha fazlasına motive ettiğine dikkat çeker. Böylece dönüşümcü lider takipçilerini ortak bir vizyon etrafında toplamayı başarabilmektedir. Bass ve Avolio (1993, 52) ise dönüşümcü liderliğin; karizma, ilham verme yeteneği, bireysel ilgi ve fikirsel uyarım sağlama yeteneği gibi bileşenlerini tanımlamıştır. Karizma ile liderin güçlü duygular uyandırarak bir misyon çerçevesinde takipçiler ile özdeşleşerek etki sağlamadaki rolüne dikkat çekilmiştir. İlham verme yeteneği dönüşümcü liderin yüksek beklentileri iletmesi, çabaları yoğunlaştırmak için semboller kullanması ve önemli amaçları basit yollarla ifade etmesine odaklanmaktadır. Bireysel ilgi ise takipçilere teşvik ve destek sağlama, büyüme fırsatları yaratarak gelişimlerine yardımcı olma ve birey olarak onlara güven ve saygı gösterme eylemidir. Son boyut olan fikirsel uyarım, liderin takipçilerini yeni fikirler ve bakış açılarıyla zorlayarak ve onları alışlagelmiş iş yapma biçimlerini yeniden düşünmeye teşvik etme sürecini ifade eder (Bass - Avolio, 1993, 52). Suudi Arabistan'da Muhammed bin Selman liderliği de iç-dış siyaset dinamiklerinin ülke toplumunun ve bireylerinin değişim ve reform taleplerini tetiklemesinin farkında olarak ülkeyi bir dönüşüm sürecine sokmuştur. Böylece ülkedeki liderlik bireyleri ve toplumu ortak bir gelecek ve vizyon etrafında birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte dini ulemanın etkinliğinin azalması, Vizyon 2030 planının uygulanması, kadınların toplumsal-ekonomik alanda daha etkin olması ve popüler kültür-eğlence alanında etkinliklerin düzenlenmesi değişimlerin göstergesi olmuştur.

Literatüre bakıldığında Muhammed bin Selman dönemi ve bu dönemdeki gelişmeleri ele alan önemli çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmaların toplumsal ve ekonomik alandaki değişimlere odaklandığı görülmektedir. Mabon'a göre (2018) Arap Baharı sonrası dönemde toplumun reform talebine petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların da eşlik etmesi ülkenin reform sürecine girmesini zorunlu kılmıştır. Ülke ekonomisinin petrole olan bağımlılığının azaltılması çalışmalarda önemli bir yer edinmektedir. Khashan (2017) bu dönemde uygulanmaya çalışılan Vizyon 2030 programının ekonomik etkisine odaklanırken Nurunnabi (2017) ise bu planın amaçlarına ulaşabilmesi için bilgi ekonomisinin önemine yer vermektedir. Baumann (2019) ise Muhammed bin Selman döneminde yapılan reformların dışa kapalı rantiyeci devleti ekonomik anlamda küreselleşmeye entegre ettiğini ileri sürmektedir. Bu dönemde ülke yönetiminin önemli bileşenlerinden Vehhabi ulemanın da etkisinin azalması da dikkat çekmektedir (Lacroix, 2019). Yeni dönemde ülkede ekonomik dönüşüme eşlik eden ülkesel milliyetçilik söz konusudur (Özev, 2024, 173). Çinkara (2023) ise Muhammed bin Selman dönemi reformlarının teknokrasi, milliyetçilik ve yeni ekonomi ayakları üzerine oturduğunu belirtmektedir. Muhammed bin Selman'ın içeride gücünü tahkim etme politikasının ülke yönetiminde elitler arasında uyumsuzluğu getirdiği (Stenslie, 2018) ve bunun da bazen dış politikada olumsuz sonuçlar verdiğine (Acar, 2022) yönelik çalışmalar da bulunmaktadır. Dikkat çekilen çalışmalardan anlaşılabileceği üzere Muhammed bin Selman dönemi reformlarının farklı boyutları bulunmaktadır. Bu çalışma da “Muhammed bin Selman liderliğinin yaptığı reformlar hangi boyutlar öne çıkmaktadır ve bu reformlar ile ne amaçlanmaktadır?” sorusuna cevap üretmeye çalışacaktır. Bu bakımdan çalışmanın temel argümanı; Vehhabi ulemanın etkisinin azaltılması, reformlarda petrole bağımlılığı azaltacak ekonomik dönüşüm ve toplumsal-kültürel reformların yapılması şeklinde üç boyutun öne çıktığı şeklindedir. Belirtilen reformların üç boyutu da birbirini tamamlamaktadır ve bu reformlar ile ortak bir vizyon etrafında devlet-toplum ilişkisi yeniden kurgulanarak meşruiyet sorunlarının aşılması hedeflenmektedir. Böylece devlet otoritesinin tahkiminin amaçlandığı görülmektedir. Makalede nitel analiz yöntemi benimsenmiş olup literatürdeki tartışmalar üzerinden analiz yapılacaktır. Çalışmada ağırlıklı olarak literatürde yer alan makaleler, düşünce kuruluşları/araştırma

merkezlerinin raporları ve uluslararası medya organlarının haberlerinden yararlanılmıştır. Yine Suudi Arabistan'ın ekonomik durumunu görebilmek amacıyla uluslararası örgütlerin ekonomik verilerinden de faydalanılmıştır. Arapça dil yetkinliğinin sınırlı olmasından dolayı büyük oranda İngilizce kaynaklar kullanılmıştır.

Çalışmanın planı şu şekilde olacaktır: İzleyen bölüm Suudi Arabistan'ın modernleşme süreci kapsamında Muhammed bin Selman'ın ulemanın gücünün sınırlandırılması, ekonomik dönüşüm ve toplumsal-kültürel değişim reformlarını ele alacaktır. Tartışma bölümünü oluşturan bölümde dış-iç siyaset etkileşimi açısından reform süreci değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın temel yaklaşımları özetlenecektir.

1. Suudi Arabistan'da Muhammed bin Selman Dönemi Reformları

Kral Selman bin Abdulaziz'in oğlu olan Muhammed bin Selman önce Savunma Bakanı, 2017 yılında ise veliaht prens olarak atanmıştır. Bu bakımdan Kral Selman'dan sonra büyük ihtimalle kral olacak olan Muhammed bin Selman ile Kral Abdulaziz'in çocuklarından sonra ilk defa hanedan ailesi içerisinde üçüncü kuşaktan bir kral başa geçmiş olacaktır. Muhammed bin Selman genç yaşında devlet içerisinde iktidarı ele alarak radikal sayılabilecek bir dizi reformu uygulamaya çalışmıştır. Muhammed bin Selman reformlarına geçmeden önce ülkede siyasal sistemin nasıl kurulup süreklilik içerisinde devam ettirildiğine bakmak yerinde olacaktır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan devletlerden olan Suudi Arabistan'da yönetici aşiret monarşiye dönüşmüştür. En başta İngiltere gibi önemli bir gücün dış desteğini alan yönetici grup sınırlı sosyal tabana dayandığından dolayı ekonomik olarak petrol gelirlerine dayanmış ve dini ulema ile ittifak yapmıştır (Bromley, 2005, 518). Bunun için Abdulaziz bin Suud'un devleti üzerine oturttuğu bir iki-ayaklı bir konsensüs bulunmaktaydı. En başta aşiretler-arası evlilikler yoluyla siyasi otoriteyi konsolide etmeyi amaçlamıştır (Al-Rasheed - Al-Rasheed, 1996, 143). Diğer bir meşruiyet kaynağı da Vehhabi ulema ile yaptığı ittifaka dayanmaktaydı. Aynı zamanda İslamiyet açısından kutsal sayılan Mekke ve Medine şehirlerinin "koruyuculuğunu üstlenme" de dini meşruiyetin diğer bir boyutunu oluşturmuştur (Al-Rasheed - Al-Rasheed, 1996, 144). Geçen süre zarfında dış siyasette yaşanan gelişmeler iç siyasette de etkili olmuştur. 1991 Körfez Savaşı, 2003 Irak Savaşı ve Arap Baharı gibi bölgesel düzeydeki gelişmeler ülkede mezhep/kimlik siyasetinin etkisini ve özgürlük taleplerini arttırmıştır. Bu nedenden ötürü Muhammed bin Selman liderliği de reformlar yaparak ülkede dönüşümü sağlamayı amaçlamaktadır. Yapılan reformlar ulemanın etkisinin azaltılması, petrole bağımlılığı azaltmaya yönelik ekonomik dönüşüm ve toplumsal-kültürel reformların yapılması biçiminde olmuştur.

1.1. Dini Ulemanın Gücünün Sınırlandırılması

Daha önce belirtildiği üzere Suudi Arabistan'da devletin meşruiyet kaynaklarından birini de Vehhabi ulema ile yaptığı ittifak oluşturmaktaydı. Vehhabilik İslam'ın esaslarından uzaklaşıldığı, İslam-dışı uygulamaların yaygınlaştığını ileri süren ve bunun için ilk dönem uygulamalarına geri dönülmesi gerektiğini iddia eden Selefilik akımının bir koludur. Selefilik genel olarak akıl karşıtı, İslam'ı metinci-literal çerçevede yorumlayan ve dar kalıplar içerisinde kalan bir düşünce geleneğidir (Büyükkara, 2015, 57). Ahmed bin Hanbel ve İbn Teymiyye gibi alimlerin görüşleri etrafında şekillenen bu anlayış günümüzde ise Vehhabilik olarak da bilinen Suudi Selefilik ve Cihatçı Selefilik şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Büyükkara, 2015, 63). Onyedinci yüzyılın ortalarına doğru Arap yarımadasında Selefi düşünceye sahip Muhammed bin Abdulvehhab taraftar toplayarak Vehhabilik düşüncesini bölgeye yaymaya çalışmıştır. 1744 yılında Suud ailesi ile anlaşarak onların koruması altına giren Muhammed bin Abdulvehhab ölümüne kadar geçen sürede düşüncesini Arap yarımadasının büyük bir kısmına yayabilmiştir (Cook, 2020, 490). 1930'lu yıllarda Suudi Arabistan devletinin kuruluş döneminde Vehhabilik resmi kurumlar bünyesine alınarak kurumsallaşmıştır. Devlet yönetimi, ekonomi, dış ilişkiler ve eğitim alanında Suudi yönetiminin politikaları Vehhabi ulema tarafından meşrulaştırılmıştır (Büyükkara, 2015, 63). Suudi Selefilik'i ne karşı muhalif olan Cihatçı Selefilik ise Suudi yönetimini sert bir biçimde eleştirerek toplum, siyaset ve dış politika alanında radikal bir çizginin takip edilmesini savunmuştur. Başta Suudi Arabistan'da olmak üzere Abdülaziz bin Baz, Nasır el-Ömer ve Muhammed bin Said El-Kahtani gibi Cihatçı Selefilik yanlısı alimler bulunmaktadır. Cihatçı Selefilik içerisinde de daha radikal ve sert yola savrulanlar ise El-Kaide ve DEAŞ gibi terör örgütlerini kurmuştur (Büyükkara, 2015, 64-73).

1960'lı yıllardan itibaren ülkenin petrol gelirlerinin artması ve ülke yönetiminin ılımlı politikalar izlemesi Suudi Arabistan'ın şehirlerinin banliyölerinde İslamcılık'ın tepkisel yükselişini getirmiştir. Ülkede yükselişe geçen hareketler muhalif Selefilik ve Müslüman Kardeşler olmuştur (Menoret, 2019, 5). İzleyen dönemlerde bu muhalif İslamcı hareketlerin etkinliği daha da artmıştır. Aynı dönemde Arap milliyetçiliğinin de Orta Doğu'da etkin olması Suudi Arabistan açısından zorlayıcı bir etmen olmuştur. Cüheyman'ın liderlik ettiği 1979 yılındaki Kabe baskınının amacı petrol gelirleri sonrasında artan Batılı ve modern yaşam tarzının ülkede ortadan kaldırılmasıydı (Ulrichsen -

Sheline, 2019, 2). İsyân bastırıldıktan sonra isyancılar idam edilmiştir. Ancak ülke yönetimi isyancıların taleplerini uygulayarak dinin toplum üzerindeki etkisine yeniden odaklanmıştır. Nitekim dini eğitim veren kurumların desteklenmesi, dini kuralların uygulanmasında güvenlik güçlerinin kullanılması, Afganistan'da Sovyet karşıtı politikaların desteklenmesi bu durumun bir sonucudur. Yine İran İslam Devrimi Suudi Arabistan'ın Müslüman dünya üzerindeki etkisine karşı bir meydan okuma olarak görülebilir. Bu dönemde siyasal ve kültürel ılımlaşma politikası yerini dini-siyasal muhafazakarlığa bırakmıştır. Ülke yönetiminin en önemli önceliği İslamcılık ve dini muhafazakarlık temelindeki muhalif hareketlerin etkisini kontrol altına almak olmuştur (Ulrichsen - Sheline, 2019, 3). Ülke yönetimi Vehhabi yaklaşımın da etkisini kullanarak dini anlayışını Müslüman dünyaya taşımaya çalışmıştır. Ancak Suudi yönetiminin 1991 Körfez Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri'ni (ABD) desteklemesi ve askeri birliklerinin ülke topraklarında konuşlanmasına izin vermesi Vehhabi ulemanın bir kısmının Sahve gibi muhalif hareketlere kaymasına neden olmuştur (Hegghamer, 2008, 70). 1990'larda ortaya çıkan Sahve hareketi Suudi Arabistan'a gelen Müslüman Kardeşler hareketinin üyelerinden etkilenmiştir. Suudi yönetimini Batı ile ilişkiler ve yönetim anlayışı konusunda eleştiren hareketin önde gelen isimleri Selman el-Avde ve Sefer el-Havali olmuştur (Akdoğan – Kalaycı, 2014, 177-179). Belirtilen dönemden itibaren dini hareketlerin artan muhalefeti Suudi yönetimini zorlamıştır. Dolayısıyla muhalif gruplar ile bazı dönemlerde uzlaşma yoluna gidilmiştir.

Dini retoriği ve ulus-ötesi dini anlayışı Arap Baharı ve öncesi dönemde sıklıkla kullanan Suudi yönetimi Arap Baharı ile birlikte ulus-ötesi dini temaların çıkarlarına hizmet etmediğini düşünmüştür (Muslu el Berni, 2023, 193). Hatta ülkedeki Vehhabi ulemanın İslam'ı yorumlama biçimi Orta Doğu'da radikal ve şiddet yanlısı gruplara esin kaynağı olmuştur. Bu nedenle ülkedeki din-devlet ilişkilerini yeniden düzenleme düşüncesi gündeme gelmiştir (Grand - Wolff, 2020). Daha önce belirtildiği üzere Muhammed bin Selman, güçlü ve yerel bir Suudi ulusal kimliği geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Ancak bu politika devletin kuruluş dönemindeki dini milliyetçilikten ve 1960'lardan itibaren dini anlayışını Müslüman dünyaya yaymayı amaçlayan İslamcı politikalarından ayrılarak Muhammed bin Selman'a bağlılığı vurgulamıştır (Al-Rasheed, 2021). Bu nedenle ülkedeki muhalif ve ulus-ötesi İslamcı grupların faaliyetleri baskı altına alınmıştır. Önceki dönemde İçişleri Bakanlığı yapmış olan eski veliaht prens Muhammed bin Nayif, El-Kaide ve DEAŞ gibi örgütlere karşı mücadelede Sahve hareketi ile işbirliği yaparken Muhammed bin Selman ise bu hareketi bastırmaya çalışmıştır (Kinninmont, 2018, 250). Yine göreceli ılımlı siyasal görüşlere sahip olan ve krallığın otoritesinin sınırlandırılmasını savunan Selman el-Avde tutuklanmış ve idam cezası ile yargılanmıştır (Lacroix, 2019, 99).

Vehhabi ulemanın gücünün siyasi ve ekonomik olarak sınırlandırılması Muhammed bin Selman'ın temel politikalarından olmuştur. Ekonomik ihtiyaçlar ve rasyonelleşme süreci ülkedeki dini otoritenin dönüşmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Cubelic, 2019, 44). Ancak Muhammed bin Selman ulemaya yönelik iktidar alanını kısıtlayıcı politikalar izlerken dini otoritenin meşrulaştırıcı etkisine olan ihtiyacını göz ardı etmemiştir. Bu açıdan ulemanın siyasi kararları onaylayıcı bir konumda olmasını istemiştir (Lacroix, 2019, 99). Nitekim aldığı kararlara Yüksek Ulema Konseyi'nin fetva vermiş olması bunun göstergesidir. Reform politikası sadece dini alanı dönüştürmek ile sınırlı kalmamış aynı zamanda devletin gündemindeki konuları hayata geçirmesinde dinin bir bileşen olmasını sağlamıştır (Alhussein, 2020, 6). Muhammed el-İssa'nın Yüksek Ulema Konseyi'ne atanması dinin yeniden yorumlanması politikasının önemli olduğunu göstermiştir. Yine el-İssa'nın eğitim bakanı olarak atanması sonrasında dini ağırlıklı eğitim müfredatı değiştirilmeye başlanmıştır (Çinkara, 2023, 106). El-İssa, Suudi Arabistan'ın dış dünyadaki imajına katkıda bulunmak amacıyla ABD'deki Holokost Anma Müzesi'ni, Paris'te bir sinagogu ziyaret etmiş ve yine Auschwitz'te dua etmiştir. İssa, Batı'da yaşayan Müslümanların entegrasyonunun ilerletilmesi gerektiği üzerinde durmuştur (Alhussein, 2020, 11). Muhammed bin Selman da Batılı medya organlarına verdiği röportajlarda İslam mirasını korumak amacıyla radikalizmi ortadan kaldıracak ılımlı bir din anlayışını hakim kılacağını belirtmiştir (Al-Rasheed, 2021). Suudi Arabistan'da güvenlik kaygılarını arttırabilecek dini radikalizm ile mücadele kapsamında 2017'den itibaren birçok resmi güvenlik kurumu kurulmuştur. Bu kurumlar İslam'ı daha esnek bir çerçevede yorumlayan çalışmalar yaparak güvenlik sorunlarını aşmaya çalışmıştır (Alhussein, 2020, 16).

1.2. Ekonomik Dönüşüm Reformları

Petrol gelirlerine bağımlı Suudi Arabistan ekonomisinin dönüştürülmesi Muhammed bin Selman'ın önemli önceliklerindendir. 1970'li yıllarda petrol fiyatlarındaki keskin artışlar ülkede 5-yıllık ekonomik planlar yapılmasını sağlamıştır. 2014 yılına kadar geçen sürede petrol-dışı faaliyetlerin finansmanı petrol ihracı gelirlerine dayanmıştır (Habibi, 2019, 6). 2014 yılında petrol fiyatlarında yaşanan ani düşüşler Suudi Arabistan ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

Daha önce belirtildiği üzere Muhammed bin Selman 2015 yılında Savunma Bakanı olduktan sonra gücünü arttırmaya çalışmıştır. Bundan ötürü ülkenin ekonomisi için bir vizyon oluşturma yoluna gitmiştir. Ülke ekonomisinin

yaşanan dalgalanmalardan olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek için 2016 yılında Vizyon 2030 planı ilan edilmiştir. Muhammed bin Selman dönüştürücü liderliğinin “fikirsel uyarım” boyutunu Vizyon 2030 planı ile ortaya koymaktadır. Bu plan ekonomik anlamda ülkeye yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Vizyon 2030 planı ülkeyi “canlı toplum”, “gelişen ekonomi” ve “iddialı ulus” ilkeleri çerçevesinde dönüştürmeyi amaçlamıştır (Habibi, 2019, 7). Plan çerçevesinde ülke ekonomisinin reforma tabi tutulacağı ve petrole olan bağımlılığının azaltılacağı belirtilmiştir. Plana göre 2030 yılına kadar 2 trilyon dolarlık yatırımın yapılarak ekonomik büyüklüğün iki katına çıkarılması amaçlanmıştır (Khashan, 2017, 3). Plan kapsamında petrol dışı sektörlerde yatırım yapılması ve kamu sektörünün büyüklüğünün özel sektör lehine küçültülmesi temel öncelik haline getirilmiştir. Ülke vatandaşlarının kişisel amaçlarına ulaşmaları için gerekli imkanların sağlanması ve geleceğin meslekleri için eğitilmeleri de planın önemli önceliklerinden biridir (Khashan, 2017, 4). Plan 2020 itibarıyla kamu-dışı sektörlerde Suudi vatandaşları için 450 bin kişinin istihdamını öngörmüştür. Aramco şirketinin %5 oranındaki hissesinin 100 milyar dolara satılarak yatırım projelerinin finansmanının sağlanması amaçlanmıştır (Habibi, 2019, 7). 2030 Vizyonu temel olarak Suudi Arabistan toplumunun ve ekonomisinin küreselleşmeye entegre edilmesini planlamaktadır. Bunun için de ekonomik anlamda Suudi Arabistan vatandaşlarının öne çıkması hedeflenmektedir (Çinkara, 2023, 115). Bununla beraber dünyaya olumlu bir imaj verme çabası dikkatlerden kaçmamaktadır. 2020 yılında yabancı çalışanlar için zorunlu olan kefalet sisteminde değişiklikler yapılarak insan haklarına saygılı olduğu imajı da öne çıkarılmıştır (Muslu el Berni, 2023, 198).

Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) değerlendirmesine göre ülke petrol bağımlılığının azaltılması yolunda önemli aşamalar kaydetmiştir. IMF verilerine göre 2017-2022 yılları arası dönemde yaklaşık olarak Suudi Arabistan’ın GSYİH’nın %25’ini, bütçe gelirlerinin %65’ini, ihracatının ise %75’ini petrol ve petrol satışına dayalı gelirler oluşturmaktadır (Mati - Rehman, 2023). Yine Dünya Bankası’nın 2022 verilerine göre Suudi Arabistan’da GSYİH 1.1 trilyon dolar ve kişi başı millî gelir ise 30 bin dolar civarında olmuştur (World Bank, 2022). Ancak Covid-19 salgını planın ilerlemesini olumsuz yönde etkilemiştir. İç ve dış siyasette yaşanan gelişmeler de dikkatleri ekonomik reformdan uzaklaştırmıştır (Grand - Wolff, 2020, 2). Ancak 2020 yılına gelindiğinde mali istikrar, makro göstergelerin iyileşmesi, bankacılık sisteminin gelişim göstermesi ve sosyal reformlar konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ülkede genç nüfus artış göstermektedir. Her yıl ortalama 280 bin Suudi genci işgücüne dahil olmaktadır. Genç nüfusun artışı ile birlikte kamu sektöründeki sınırlı istihdam özel sektöre dayalı yeni istihdamı zorunlu kılmaktadır. Ancak verilen eğitimin kalifiye ve yetkin eleman yetiştirilmesi konusunda yetersiz kalması eğitim alanını da reforma tabi tutmayı gerekli kılmıştır. Her ne kadar ülkede rantiyeci devlet modeli işlemiş olsa da daha fazla sayıda gencin işgücü piyasasına dahil olması yönetim üzerinde baskı oluşturmaktadır (Grand - Wolff, 2020, 9). Rantiyeci devlet modelinden uzaklaşma politikası kapsamında vergilendirme sisteminde düzenlemeye gidilmiştir. IMF’ye göre GSYİH’yı %1,5 oranında arttıracak olan Katma Değer Vergisi 2018 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Moshashai vd., 2020, 392). %5 oranında uygulanan bu vergi 2020 yılında %15’e çıkarılmıştır (Şarkul Evsat, 2020). Ekonomik tasarruf kapsamında memur maaş ödemelerinde de değişikliğe gidilmiştir. Önceki dönemlerde hicri takvime göre ödenen maaşların miladi takvime göre ödenmesi kararlaştırılmıştır (Anadolu Ajansı, 2016).

Muhammed bin Selman’ın ekonomi alanındaki en önemli önceliklerinden biri de rejim ile ekonomik elitler arasındaki ilişkiyi yeniden düzenlemek olmuştur. Kendisini merkeze alarak ekonomik elitlerin etki alanını daraltmıştır (Bsbeer, 2018). Toplumsal alanda meşruiyet artırma politikası çerçevesinde düşük gelirli ve yoksul ailelere gelir desteği verilmiştir. Kabineye yaptığı yeni atamalar yoluyla içeride ve dışarıda imajına önemli katkılarda bulunarak yatırımları çekmeyi amaçlamıştır (Habibi, 2019, 8). Özellikle teknoloji ve altyapı projeleri ile yabancı yatırımcıları açısından ülkeyi cazibe merkezi haline getirmek istemiştir. Bu kapsamda NEOM projesini hayata geçirmek önceliklerden biri olmuştur. NEOM projesi Suudi Arabistan ekonomisini sürdürülebilir kılma amacıyla küresel bir merkez olma hedefi taşımaktadır (Neom, 27 Eylül 2024). Proje ülkenin kuzeybatısındaki Mısır-Ürdün sınırlarına yakın Tebuk bölgesinde inşa edilmektedir. 500 milyar dolara mal olacak projede teknoloji-eğitimden finansa kadar 14 sektörde yerel ve uluslararası yatırımcının çekilmesi hedeflenmektedir. Toplam 5 bölgeden oluşan projede düz çizgi anlamına gelen 170 kilometre uzunluğundaki The Line şehri projesi ile karbon emüsyonunun sıfıra indirilerek araç gereksinimi olmadan bir yaşam alanı oluşturulması planlanmaktadır. Tamamen yenilenebilir enerji kaynaklarına dayanan ve yapay zeka teknolojileri ile işlerin yürütüleceği bu projede geleceğin şehrinin inşası amaçlanmaktadır (Neom, 27 Eylül 2024).

1.3. Toplumsal-Kültürel Reformlar

Muhammed bin Selman ülkede gücünü tahkim etmeye başladıktan sonra zaman kaybetmeden toplumsal ve kültürel reformları yapma yoluna gitmiştir. Muhammed bin Selman liderliğinin “bireysel ilgi” boyutu özellikle kadınlara ve gençlere yönelik teşvik-destek ve gelişimlerine katkıda bulunma reformları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu

reformları yaparken yenilik isteyen gençlere ve kadınlara dayalı yeni bir toplumsal temel oluşturmaya çalışmıştır (Ottaway, 2021, 202). Bu reformlarda en çok dikkat çeken durum ülkedeki kadınların ekonomik ve sosyal anlamda daha görünür ve etkin olmaya başlamalarıdır. Piyasa ekonomisi koşullarına entegre olabilmek için gerekli kültürel değişimleri gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bundan dolayı ülkede “kadınların güçlendirilmesi” önemli bir konu haline gelmiştir (Topal, 2019). 2017 yılında Muhammed bin Selman, kadınların sinema-stadyumlara girebilmesi ve araç sürebilmeleri konusundaki sınırlamaları kaldırmıştır. Geçen süre zarfında ülkedeki kadınlar; iş edinme imkanları, yönetici pozisyonlarında yer alma ve sosyal güvenlik politikaları sayesinde ekonomik açıdan güçlenmeye başlamıştır (Alessa vd., 2022). Riyad’da moda haftasının düzenlenmesi, 2017 yılında ilk defa bir kadın sanatçının konser vermesi, özel sektörde kadın girişimci sayısının artması, kadınların yurtdışına seyahat edebilmeleri için erkek hami zorunluluğunun kaldırılması gibi reformlar yapılmıştır (Bari, 2019, 1955). 2019 yılında kadın turistlerin başlarını örtmeden ülkeye girebilmelerine izin verilmiştir. Aynı zamanda kadın ve erkeklerin birlikte otelde kalabilmelerine dair kısıtlamalar da kaldırılmıştır (Muslu el Berni, 2023, 198).

Kadınların toplumsal ve ekonomik alanda güçlenmesinin yanısıra ülkedeki kültürel değişimler de dikkat çekmektedir. Muhammed bin Selman festival ve eğlence etkinliklerini düzenleyecek ve kontrol altında tutacak olan Eğlence Otoritesi birimini kurmuştur (Al-Rasheed, 2021). Konser ve festivaller aracılığıyla ekonomik canlanması sağlanması istenmektedir. Riyad ve Diriye festivallerinde müzik, eğlence ve sanatsal etkinlikler öne çıkmaktadır. Sanatsal etkinliklerde yeni sanatçılar ve aktivistler 2030 Vizyonu ile uyumlu şekilde İslam ve sanat konusunda yeni bir perspektif ortaya koyma çabası içerisine girmektedir (Cubelic, 2019, 44). Yine Kızıldeniz Film Festivali’ne dünyanın farklı ülkelerinden sinemanın önde gelen isimlerinin katılması ve dünya çapında ünlü futbolcuların futbol takımları tarafından transfer edilmesi dünya kamuoyunda ülkenin imajını olumlu gösterme politikasının bir parçasıdır.

Kültürel alandaki bir diğer gelişme de Suudi ulusal kimliğini öne çıkarmaya yönelik etkinliklerin yapılmasıdır. “Suudiler için Suudi Arabistan” adı ile Twitter’da başlıkların açılması ulusal kimliğin bir öncelik olduğunu göstermiştir (Al-Rasheed, 2021). 2005 yılından itibaren ulusal gün kutlamalarına başlayan Suudi Arabistan 2022 yılından itibaren Muhammed bin Suud’un başa geçtiği 22 Şubat’ı ulusal gün olarak da kutlamaktadır (Muslu el Berni, 2023, 195). Yine İslam öncesi döneme ait tarih de ulusal kimliğin bir bileşeni olarak görülmüştür. İslam öncesi döneme ait arkeolojik kalıntılar din-dışı görüldüğünden dolayı önceki dönemlerde görmezden gelinmiştir. Ancak ulusal kimliği güçlendirme politikasının bir parçası olarak arkeolojik kalıntıların olduğu bölgeler için kraliyet komisyonları kurulmuş ve bu bölgeler yerel-küresel turizme açılmıştır (Al-Rasheed, 2021).

2. Tartışma

Muhammed bin Selman, Suudi Arabistan’da iktidarını güçlendirme amacıyla dış-iç siyaset dinamiklerini lehine kullanmaya çalışmıştır. Arap Baharı ile bölgedeki Arap devletlerinin bir kısmı bekalarının tehlike düşeceği algısına sahip olmalarından dolayı iç ve dış politikalarında değişikliğe gitmek zorunda kalmıştır. Ulus-ötesi kimlik dinamiklerinin güçlenmesi devletlerin egemenliği için tehdit oluşturmuş ve ülke liderlerinin otoritesini olumsuz etkilemiştir. Bu durum da rejimlerin iç meşruiyet kaybına uğramalarına neden olmuştur. Dış aktörler böylece devletlerin içişlerine müdahale edebilme imkanına sahip olmuştur (Del Sarto, 2019, 59). İran’ın Arap Baharı öncesi ve sonrasında bölgede nüfuzunu artırma çabaları, Mısır ve Tunus’ta Arap Baharı döneminde yaşanan gelişmeler en başta Suudi Arabistan tarafından tehdit olarak görülmüştür. Bundan dolayı bölgedeki varlıklı Körfez monarşileri Ürdün, Fas gibi ülkelere finansal destek vermiş ve Mısır, Libya, Suriye ve Yemen gibi ülkelere de müdahale girişiminde bulunmuştur (Lynch - Jamal, 2019, 5).

Ülkedeki petrol üretiminin ağırlıklı olarak doğu vilayetlerinde olması ve bu vilayetlerin nüfusunun Şii ağırlıklı olması Suudi Arabistan tarafından İran ile bölgesel rekabette içeride karşılaşılabileceği zorluklardan biri olmuştur. 2015 yılında Suudi Arabistan’ın Yemen’e askeri müdahalede bulunması iç-dış siyaset etkileşiminin bir sonucudur. Muhammed bin Selman bu hamlesiyle içeride zorlukları aşma ve güçlü lider imajı oluşturma amacı taşımıştır (Clausen, 2019, 77). İran’ın bölgedeki nüfuzunun azaltılması politikasını sürdüren Muhammed bin Selman bu konuda Birleşik Arap Emirlikleri prensi Muhammed bin Zayed ve Amerika Birleşik Devletleri başkanı Trump ile yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Muhammed bin Selman bunun için Trump’ın damadı Jared Kushner ile kişisel ilişkilerini kullanmıştır (Ottaway, 2021, 24). Trump’ın Orta Doğu ziyaretinin ilk durağının Suudi Arabistan olmasında Muhammed bin Selman’ın izlediği politikaların önemli bir etkisi olmuştur. İran ile bu dönemde Lübnan siyaseti ve Yemen İç Savaşı üzerinden gelişen gerilim ve rekabet de dış politikada öne çıkmıştır. Körfez’de Suudi Arabistan’ın Katar’a yönelik güvenlik kaygıları artmıştır. Katar’ın Mısır’da Müslüman Kardeşler’i desteklemesi Suudi yönetimi tarafından istikrar ve meşruiyet sorunu olarak görülmüştür (Mabon, 2018, 58-62). 2017 yılında Katar’a Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından uygulanan abluka bu politikanın bir sonucudur.

Suudi Arabistan yeni dönemde dış politikasını da ekonomik zorunluluklar çerçevesinde yeniden şekillendirme yoluna gitmektedir. Jeopolitik riskler petrole bağımlı ülke ekonomisini çeşitlendirmeye zorlamaktadır (Aliedan, 2022, 22). Suudi yönetimi petrol üretiminin ötesine geçerek enerji, altyapı, finans ve teknoloji alanlarında işbirliklerini arttırarak dış politikasında daha pragmatik bir tutum edinmeye çalışmaktadır. Bölgede Mısır, İran, İsrail ve Türkiye'yi dengeleyerek güvenliğini korumayı ve nüfuzunu genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan Suudi Arabistan geçmişteki jeopolitik stratejileri yenilemek yerine pazarlara daha fazla açılma ve bağlantı kurmaya dayalı yeni jeo-ekonomik stratejilere yönelmektedir (Sager, 2024, 8). Bu açıdan teknoloji ve altyapı yatırımlarına dayalı projeler ile çekim merkezi olma politikası öne çıkmaktadır. NEOM projesi örneğinde olduğu gibi Körfez monarşileri küresel bir marka oluşturma yanında dünyanın önemli finans-ticaret merkezleriyle de etkileşim içerisinde girmeyi amaçlamaktadır (Çinkara, 2023, 115). Yine NEOM projesinin inşa edildiği bölge önceki dönemlerde düşmanlık ilişkisine sahip olduğu İsrail'e coğrafi olarak yakın bir konumda yer almaktadır. Böylece Suudi Arabistan'ın İsrail'i artık bir tehdit olarak görmediğini ve her iki ülke arasındaki ilişkilerde normalleşmenin de olduğunu göstermeye çalışmıştır (Bsheer, 2018).

Arap Baharı sonrası dış siyaset dinamikleri yukarıda belirtildiği üzere şekillenirken Muhammed bin Selman içerde reformları hızlandırma yoluna gitmiştir. Muhammed bin Selman'ın güçlenerek diğer iktidar odaklarını tasfiye etmesi ülkede vatandaşlar nezdinde meşruiyet güçlendirici politikalara yönelmesine neden olmuştur (Acar, 17 Eylül 2024). Bu bakımdan yapılan ekonomik, sosyal ve siyasi reformlar en başta Muhammed bin Selman'ın ülkedeki otoritesini güçlendirirken devletin gücünü yeniden tahkim etme amacı taşımıştır. Reformların toplumun talebiyle değil yukarıdan uygulanması amaçlanmaktadır. Vizyon 2030 planında olduğu gibi teknik kadroların öne çıktığı modernleşme ve altyapı projeleri orta sınıf ve eğitilmiş kesimlere etkilerini artırma ve pozisyonlarını güçlendirme imkanı sağlamaktadır. Burada oluşabilecek bir başarısızlıktan teknokrat kadrolar sorumlu olacağı için yönetici elitler meşruiyet ve iktidar kaybına uğramamış olacaktır (Çinkara, 2023, 98-102).

Reform sürecinin ülke açısından bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür. Ottaway'e göre (2021, 9) Muhammed bin Selman, Türkiye'nin 20. yüzyılın başında geçirdiği modern değişime benzer bir biçimde Suudi toplumunu dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere artan değişim taleplerini Muhammed bin Selman dönüştürücü liderliği ülkenin ortak bir aidiyet ve vizyon ile karşılamaya çalışmıştır. En başta Suudi kimliğinin güçlendirilerek ülkeye aidiyetin ve yönetime olan bağlılığın güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu bakımdan ülkedeki reformların seküler karakteri daha da belirgin olmuştur. Milli kimliğin inşasında toplumsal modernleşme süreci önemli bir rol oynamıştır (Çinkara, 2023, 112). Ulusal gün kutlamalarına önem verilmesi ve kültür-eğlence etkinliklerinin yoğun bir biçimde yapılması ülkede ulemanın etkisinin azaltıldığını göstermektedir. Kadınlara ve toplumun genç kesimlerine yönelik vaatlerde bulunulması ülkenin geleceğini şekillendirme amacı taşımaktadır.

Yapılan reformlar ülkenin dış-iç siyaset açısından hayati tehditleri etkisiz kılmaya odaklanmaktadır. Arap Baharı ve sonrası Orta Doğu'da ulus-ötesi hareketlerin artan etkinliğini bertaraf etmek amacıyla Muhammed bin Selman dönemi reformları ile ülkede devlet-toplum ilişkisini yeniden şekillendirme ve ülkeye olan aidiyetin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. İçeride toplumsal kesimlerin artan taleplerine karşılık olarak reform süreci hızlı bir biçimde ilerletilmektedir. Bu açıdan yapılan reformlar Weber'in (1964, 382) siyasal otorite ve kurumların toplum nezdinde kabul gördüğüne dair kanaat ve inanç şeklinde tanımladığı "meşruiyet"i artırma amacı taşımaktadır. Dış siyaset dinamikleri kadar Suudi Arabistan'ın iç siyaset dinamikleri de bu reform sürecini etkileyecektir. Muhammed bin Selman'ın liderliğinin geleceğini ve amacına ulaşmasını kraliyet ailesi içerisindeki güç mücadelesi, içerideki muhalefeti kontrol etme becerisi ve nihai anlamda iktidarını tahkim edebilmesi de belirleyecektir (Ottaway, 2021, 218).

SONUÇ

Bu çalışma dış ve iç siyaset dinamikleri çerçevesinde Suudi Arabistan'da Muhammed bin Selman reformlarını ele almıştır. Arap Baharı ile Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler bazı devletlerin istikrarsızlık ve tehdit algısını etkilemiştir. Suudi Arabistan da bu dönemde sorunlar ile karşılaşmamak adına bir dönüşüm sürecine girmiştir. İktidarı büyük ölçüde ele alan Muhammed bin Selman'ın dönüştürücü liderliğinin yaptığı reformlar ülke için bir dönüm noktası olmuştur. Devletin kuruluşunda ve faaliyetlerinde meşruiyet kaynağı olarak görülen dini ulemanın gücünün azaltılması suretiyle dini radikalizmin engellenmesi ve ulusal kimliğin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Petrole bağımlılığı azaltmak için planlar hazırlanmış ve teknoloji/altyapı yatırımlarını çekebilmek için projeler geliştirilmiştir. Böylece ülke ekonomisi küreselleşmeye entegre edilmeye çalışılmıştır. Kadınların ve gençlerin sosyal-ekonomik alanda etkinliğini arttırmak için toplumsal ve kültürel yenilikler yapılmıştır. Yapılan etkinlikler ile dünyaya olumlu bir imaj verme çabası içerisine girilmiştir. Yine çalışmada dikkat çekildiği üzere Muhammed bin Selman dış siyasette

yaşanan gelişmelerden faydalanmaya çalışmıştır. Yemen Savaşı'nı içeride meşruiyet/popülarite arttırmanın bir yolu olarak görmüştür. Yapılan reformlar devlet-toplum ilişkisini yeniden organize ederek meşruiyet sorunlarını aşmayı ve devlet iktidarını konsolide etmeyi amaçlamıştır.

Son tahlilde Muhammed bin Selman liderliğindeki reformlar ile ülke yeni bir döneme girmiştir. Hedeflenen amaçların hayata geçirilmesi zaman içerisinde gözlemlenebilecektir. Bu dönüşüm sürecinin ilerlemesi iç ve dış siyaset dinamiklerinden etkilenecektir. Bununla beraber yapılan reformlar ile Suudi Arabistan'da yaşanan dönüşümün Orta Doğu'da hangi dinamikleri harekete geçireceği konusu araştırılmayı beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Necmettin. "Elitler Arası Uyumsuzluğun Suudi Dış Politikasına Etkisi". *İnsan ve Toplum* 12/4 (2022), 183-210.
- Acar, Necmettin. "Muhammed bin Selman'ın Suudi Arabistan'da Devleti Yeniden Yapılandırma Politikası". Erişim 17 Eylül 2024. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70277/muhammed_bin_selmanin_suudi_arabistanda_devleti_yeniden_yapilandirma_politikasi.
- Alessa, Noha A. vd. "Saudi Women's Economic Empowerment in Light of Saudi Vision 2030: Perception, Challenges and Opportunities". *Journal of Educational and Social Research* 12/1 (2022). <https://doi.org/10.36941/jesr-2022-0025>.
- Aliedan, Meqbel. "The Geopolitics of International Trade in Saudi Arabia: Saudi Vision 2030". *Cuadernos de Economía* 45/127 (2022), 11-19. <https://doi.org/10.32826/cude.v1i127.601>.
- Alhussein, Eman. *Saudi Arabia Champions "Moderate Islam" Underpinning Reform Efforts* (Report No. 10). The Arab Gulf States Institute in Washington, 2020.
- Akdoğan, İsmail – Kalaycı, Rıdvan. "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1/1 (2014), 155-184.
- Al-Rasheed, Madawi - Al-Rasheed, Loulouwa. "The Politics of Encapsulation: Saudi Policy Towards Tribal and Religious Opposition". *Middle Eastern Studies* 32/1 (1996).
- Al-Rasheed, Madawi. *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Anadolu Ajansı. "Suudi Arabistan'da Miladi Takvim Tasarrufu" (16 Ekim 2016), Erişim <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-suudi-arabistan-da-miladi-takvim-tasarrufu/666008>.
- Bari, Raisul. "Socio-Cultural Transformation of Saudi Arabia Before and After Prince Mohammad bin Salman: An Analysis". *International Journal of Applied Social Science* 6/7 (2019), 1952-1956.
- Bass, Bernard M. - Avolio, Bruce. "Transformational Leadership: A Response to Critiques". *Leadership Theory and Research: Perspectives and Directions*. eds. Martin M. Chemers - Roya Ayman. 49-80. New York: Academic Press, 1993.
- Bass, Bernard M. - Riggio, Ronald E. *Transformational Leadership*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2006.
- Baumann, Hannes. "The Transformation of Saudi Arabia's Rentier State and 'The International'". *Globalizations* 16/7 (2019), 1165-1183. <https://doi.org/10.1080/14747731.2019.1573870>.
- Bromley, Simon. "The States-System in the Middle East: Origins, Development, and Prospects". *A Companion to the History of the Middle East*. ed. Youssef M. Choueiri. Blackwell Publishing, 2005.
- Bsheer, Rosie. "How Mohammed bin Salman has Transformed Saudi Arabia". Erişim 5 Kasım 2024. <https://www.thenation.com/article/archive/how-mohammed-bin-salman-has-transformed-saudi-arabia/>.
- Burns, James MacGregor. *Leadership*. New York: Harper and Row, 1978.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslamî Akımlar*. İstanbul: Klasik, 2015.
- Clausen, Maria-Louise. "Saudi Arabian Military Activism in Yemen: Interactions between the Domestic and the Systemic Level". *Shifting Global Politics and the Middle East*, POMEPS, 2019.
- Cook, Michael. "Muhammed bin Abdülvehhab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 30. TDV Yayınları, 2020.
- Cubelic, Danijel. "The Creative Kingdom: Economic Reform and Art as a New Space of Islamic Critique in Saudi Arabia". *Zeitschrift für Religionswissenschaft* 27/1 (2019), 27-47. <https://doi.org/10.1515/zfr-2018-0028>.
- Çinkara, Gökhan. "Prens Muhammed bin Selman'ın 2030 Vizyonu'nu Anlamlandırmak: Suudi Arabistan'da Teknokrasi, Milliyetçilik ve Yeni Ekonomi". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 11/36 (2023), 93-121. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1261909>.
- Del Sarto, Rafaella A. "Insecurity, Identity Politics, and the Restructuring of the Middle East". *Shifting Global Politics and the Middle East*. POMEPS, 2019.
- Grand, Stephen - Wolff, Katherine. *Assessing Saudi Vision 2030: A 2020 Review*. Atlantic Council Rafik Hariri Center for the Middle East, 2020.
- Habibi, Nader. *Implementing Saudi Arabia's Vision 2030: An Interim Balance Sheet* (Report No. 127). Brandeis University Crown Center for Middle East Studies, 2019.
- Hegghammer, Thomas. Islamist Violence and Regime Stability in Saudi Arabia. *International Affairs* 84/4 (2008).
- Khashan, Hilal. "Saudi Arabia's Flawed "Vision 2030". *Middle East Quarterly* (2017).
- Kinninmont, Jane. "Political Change in Saudi Arabia". *IEMed Mediterranean Yearbook 2018*. European Institute of Mediterranean, 2018.
- Lacroix, Stephane. "Saudi Arabia and the Limits of Religious Reform". *The Review of Faith & International Affairs* 17/2 (2019), 97-101. <https://doi.org/10.1080/15570274.2019.1608650>.
- Lynch, Marc - Jamal, Amaney. "Introduction: Shifting Global Politics and the Middle East". *Shifting Global Politics and the Middle East*. POMEPS, 2019.
- Mabon, Simon. "It's a Family Affair: Religion, Geopolitics and the Rise of Mohammed bin Salman". *Insight Turkey* 20/2 (2018), 51-66.

- Mati, Amine - Rehman, Sidra. Saudi Arabia's Economy Grows as it Diversifies. Erişim 6 Ekim 2024. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/09/28/cf-saudi-arabias-economy-grows-as-it-diversifies>.
- Menoret, Pascal. *How Saudi Suburbs Shaped Islamic Activism* (Report No. 125). Brandeis University Crown Center for Middle East Studies, 2019.
- Moshashai, Daniel vd. "Saudi Arabia Plans for its Economic Future: Vision 2030, The National Transformation Plan and Saudi Fiscal Reform". *British Journal of Middle Eastern Studies* 47/3 (2020), 381-401. <http://doi.org/10.1080/13530194.2018.1500269>.
- Muslu el Berni, Hazal. "The Power Paradigm of the King Salman Period: Building a Saudi Soft Power?". *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* 17/2 (2023), 190-200. <https://www.doi.org/10.1080/25765949.2023.2231251>.
- Neom. "What is Neom". Erişim 27 Eylül 2024. <https://www.neom.com/en-us/about>.
- Nurunnabi, Mohammad. "Transformation from an Oil-Based Economy to a Knowledge-Based Economy in Saudi Arabia: The Direction of Saudi Vision 2030". *Journal of Knowledge Economy* 8 (2017), 536-564. <https://doi.org/10.1007/s13132-017-0479-8>.
- Ottaway, David. *Mohammed bin Salman: The Icarus of Saudi Arabia*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2021.
- Özev, Muharrem Hilmi. "Nation Building in Saudi Arabia: From Rentierism to Territorial Nationalism". *İnsan ve Toplum* 14/2 (2024), 164-188. <http://doi.org/10.12658/M0735>.
- Sager, Abdulaziz. *Kingdom of Saudi Arabia: Emerging Middle Power in Global Dynamics*. Gulf Research Center, 2024.
- Stenslie, Stig. "The End of Elite Unity and the Stability of Saudi Arabia". *The Washington Quarterly* 41/1 (2018), 61-82. <http://www.doi.org/10.1080/0163660X.2018.1445360>.
- Şarkul Avasat. "Suudi Arabistan'da Yüzde 15'e çıkarılan KDV Oranı Bugün Yürürlüğe Girdi" (1 Temmuz 2020), Erişim <https://turkish.aawsat.com/home/article/2364276/suudi-arabistan-da-yuzde-15-e-cikarilan-kdv-orani-bugun-yururluge-girdi>.
- Topal, Aylin. "Economic Reforms and Women's Empowerment in Saudi Arabia". *Women's Studies International Forum* 76 (2019). <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102253>.
- Ulrichsen, Kristian Coates - Sheline, Annelle R. *Mohammed bin Salman and Religious Authority and Reform in Saudi Arabia*. Rice University's Baker Institute for Public Policy, 2019.
- Weber, Max. *The Theory of Social and Economic Organization*. ed. Talcott Parsons. New York: Free Press, 1964.
- World Bank. "Saudi Arabia". Erişim 3 Kasım 2024. <https://data.worldbank.org/country/saudi-arabia>.

EXTENDED ABSTRACT

This study analyzes the process of change in Saudi Arabia in the post-Arab Spring era, shaped by the reforms of Muhammad bin Salman. Muhammad bin Salman has attempted to utilize foreign and domestic political dynamics in favour in order to strengthen his power in Saudi Arabia. With the Arab Spring, some of the Arab states in the region were compelled to alter their domestic and foreign policies due to the perception that their continued existence would be threatened. The strengthening of transnational identity dynamics posed a threat to the sovereignty of states and negatively affected the authority of country leaders. This situation led regimes to lose internal legitimacy. External actors have thus been able to intervene in the internal affairs of states. Iran's efforts to increase its influence in the region pre- and post-Arab Spring era. The developments in Egypt and Tunisia during the Arab Spring period were seen as a threat by Saudi Arabia. Consequently, the affluent Gulf monarchies in the region provided financial assistance to countries such as Jordan and Morocco and attempted to influence events in countries such as Egypt, Libya, Syria and Yemen.

This article will attempt to address the question of which dimensions stand out in the reforms of the Muhammad bin Salman era and what the aims of these reforms are. In this context, the main argument of the study is that three dimensions stand out in the reforms: reducing the influence of the Wahhabi ulema, economic transformation to reduce oil dependency and social-cultural reforms. All three dimensions of the reforms are mutually reinforcing, with the aim of overcoming legitimacy issues by reconstructing the state-society relationship. This, in turn, serves to consolidate state authority. This study uses qualitative research method, considering existing literature about reforms in Muhammad bin Salman era. To elaborate the effects of reforms, the study theoretically is based on "transformational leadership" approach.

The reform and transformation process may be regarded as a turning point for the country. Muhammad bin Salman has set out an ambitious plan to transform Saudi society in a manner comparable to the modern transformation that Turkey underwent at the beginning of the 20th century. The core of this plan is to strengthen Saudi identity with the aim of fostering belonging to the country and loyalty to the state. As highlighted, the secular character of the reforms has also been more pronounced in this context. Indeed, the process of social modernization has played an important role in the construction of national identity. The significance of national day celebrations, in conjunction with the intensive cultural and entertainment activities, demonstrates that the influence of the ulema has been reduced in the country. The promises given to women and young segments of society serve to indicate a future vision for the country. The reforms are designed to neutralize vital threats to the country's foreign and domestic politics. In order to counter the increasing influence of transnational movements in the Middle East following the Arab Spring, the reforms of the Muhammad bin Salman's transformational leadership aim to reshape the state-society relations in the country and strengthening the sense of belonging to the country. In response to the increasing demands of domestic social segments, the reform process is being carried forward rapidly and is aimed at increasing legitimacy in the eyes of society. The domestic political dynamics of Saudi Arabia will have a significant impact on the reform process, as will foreign political dynamics. The future of Muhammad bin Salman's leadership and the achievement of goals will be determined by the power struggle within the royal family, ability to control the internal opposition, and consolidate power.

In conclusion, Saudi Arabia has entered a new era with the reforms of Muhammad bin Salman. The realization of the goals will be observed over time. The progress of this transformation process will be affected by domestic and foreign political dynamics. In addition, further research is necessary to determine which dynamics the reforms and changes in Saudi Arabia will trigger in the Middle East.